

S értett-e erkölcsi törvényt Medgyessy Péter, amikor elhallgatata választói előtt életének kémelhárítói epizódját? Erre a kérdésre Heller Ágnes igen szellemesen egy Kant-példázattal válaszolt (MH, júl. 6.). Egy ifjú hölgy azt kérdezte a nagy filozófustól, hogy erkölcslenül jár-e el, ha nem árulja el a férfinak, akivel szeretik egymást, és aki el akarja venni, hogy már nem szűz. Kant azt válaszolta – és most Hellert idézem –, hogy „asszonyom, elhallgatni valamit nem hazugság. A morális törvény nem írhatja elő, hogy mindent el kell múltunkról mondanunk, hiszen mindannyian elhallgatunk másoktól valamit. De ha végéne megkérdézi, hogy szűz-e, akkor nem mondhatja, hogy igen. Mert az hazugság lenne.”

Kant szerint tehát hazudni csak feltett kérdésre lehet, a hallgatás nem hazugság. Maradjunk az adott példánál. Mi lenne, ha a hölgy még mindig vágyódott volna arra a férfinak, aki elvette a szüzességét, és a házasságtól egyebek közt azt remélte, hogy megszabadítja elviselhetetlennek érzett testi kötöttségétől? Ez esetben a szüzesség elvesztése nem egy múltbeli, lezárt életszakasz eseménye, hanem következményeivel a jelenbe is belejátszik. Nincs olyan erkölcsi parancs, mely arra készíthette volna a szóban forgó asszonyt, hogy beavassa vőlegényét életének egy lezárt szakaszába; de egy eleven kapcsolatról nem hallgathat erkölcsösen, mert ez elevenen befolyásolja viszo-

nyukat. A vőlegénynek lehetőséget kell kapnia arra, hogy az őt érintő körülményeket mérlegelje, mielőtt végleg elkötelezi magát a házasság mellett. Mindent csakugyan nem kell elmondanunk szerelmünknek a múltunkról, de ami órá tartozik, és ami szerepet játszik végső döntésének meghozatalában, azt el kell mondanunk neki akkor is, ha nem kér.

De valóban nem kérde-e, ha kérdését nem fogalmazza meg szavakban? Vannak kérdések, amelyeket nem kell artikulálni, mert állandóan jelen vannak, kimondatlanul is. Ilyen kérdés a szerelmesek között a monogámia feltételrendszerében, amely megadta Kant állásfoglalásának kereteit, a „szeretsz?” kérdése, mely azonos volt a „csak engem szeretsz?”-szel. Ha erre a kérdésre tagadó a válasz, vagy akár csak nem egyértelmű, akkor az a fél, aki elhallgatja ezt, erkölcsi normát sért. Meggátolja, hogy vőlegénye vagy menyasszonya az összes rá tartozó körülmény ismeretében hozza meg egész életre kiható döntését. Megfosztja őt a szabad választás lehetőségétől.

„Medgyessy is elhallgatott valamit, nem hazudott, morális szempontból nem ítéltethető el” – írja Heller. Ezzel tovább formalizálja Kant álláspontját. Mert a határvonal nem az elhallgatás és a ha-

Kant példázata

zugság között van, hanem az elhallgatás, illetve hazugság konkrét tartalmai között. Ha a szóban forgó ifjú hölgytől vőlegénye megkérdezi, hogy lopott-e gyerekkorában áfonyalekvárt a spájzból, és erre hazugul nemmel felel, akkor vajon nagyobb bünt követ-e el, mint hogyha eltitkolja (hiszen vőlegénye nem kérde tőle), hogy megölte a nagymamáját?

DISPUTA

Az elhallgatás, illetve a hazugság tartalmán múlik minden. Az ellopott lekvárral ellentétben a megölt nagymama tönkretetheti a házasságot, ha fény derül a bűnre. A más iránt érzett testi vágy is tönkretetheti a házasságot, ha makacsul nem múlik el. Aki pedig miniszterelnöki szerepet vállal, az tagoltan, jól érthetően azt közli választói fel nem tett kérdésére, hogy múltjának nincs olyan nem ismert vonatkozása, amely befolyásolhatja megítélését, sőt esetleg tevékenységét is, ha csakugyan megválasztják. Az elhallgatás itt hazug választ jelent a kimondatlan kérdésekre, és meggátolja, hogy a szavazók az összes rájuk tartozó körülmény ismeretében hozzák meg döntésüket. Vagyis megfosztja őket – nem jogi, hanem erkölcsi értelemben – a szabad választás lehetőségétől.

Ezzel a fejtegetéssel nem az a célom, hogy újakezdek egy lezárt vitát. Magyarország minisz-

terelnökét Medgyessy Péternek hívják. A teljes szocialista frakció mögé állt, azt bizonyítva, hogy a szocialista pártban igen gyengén és szelektív módon működik a kritikai érzék, ha a pártállami múlt megítélése kerül napirendre. Ez a tény joggal hangolja le a rendszerváltozás következetes híveit. Másrészt a szocialista párt – a magyarországi jobboldal politikai erőivel ellentétben – nem fenyegeti demokratikus intézményrendszerünket, és távol tartja a hatalomtól a Nemzet és a Faj kerge birkáit. Bele kell tehát törődnünk a kisebb rosszba. Ezt a kisebb rosszat kell támogatnunk, amíg a szocialista pártban nem erősödik meg annak tudata, hogy – Heller szavaival élve – „a Kádár-rendszer a felbomlási korszak előtt totalitáriánus rendszer volt”, melynek nemcsak besűgőhálózata, hanem összes szervezete, így kémelhárítása is totalitáriánus célokat szolgált. Ha netántán ez a tudat áthatja majd a szocialista pártot, akkor nem kell többé a kisebb rosszat választanunk. De egyelőre még helyesebben tesszük, ha a kisebb rosszat kisebb rossznak mondjuk, és nem próbáljuk meg az erkölcsi szempontoktól elválasztott legalitás érveivel vagy a nagy Immanuel Kant tekintélyével igazolni az igazolhatatlant. A kisebb rossz önmagában is nehéz teher, és nem lesz könnyebb, ha pompássá stilizáljuk.

Eörsi István
író